

Volop kansen voor recreatie en innovatie op het platteland – Eric Gerritsen, directie Platteland

De recreatiesector zit in het slop. De bedrijven zijn over het algemeen klein en veel ondernemers verdienen te weinig om voldoende te kunnen investeren. Tegelijk wordt de consument veeleisender. Niettemin liggen er volop economische kansen voor recreatie op het platteland. Dat blijkt onder meer uit recente adviezen van de SER over economische ontwikkeling op het platteland en van de VROM Raad ('Groeten uit Holland'). Acht recreatieondernemers hebben, met ondersteuning van Innovatienetwerk, de koppen bij elkaar gestoken. In het 'Manifest van Hattem' geven zij hun visie op de noodzakelijke vernieuwing van de sector. De acht hebben het manifest in januari van dit jaar aangeboden aan de vorige minister van LNV, Cees Veerman. Hij prees het initiatief en wees erop dat het de taak is van de overheid om recreatieondernemers waar mogelijk de ruimte te geven en ervoor te zorgen dat ze hun activiteiten op een duurzame manier kunnen ontwikkelen.

De initiatiefnemers zijn van mening dat de sector zelf de leiding moet nemen bij het innoveren, maar verwachten dat overheden zorgen voor heldere randvoorwaarden en basisvoorzieningen. Ze geven zelf het goede voorbeeld. Dat gebeurt bijvoorbeeld in 'De Groene Kamer', een plan voor een 30 hectare groot parkachtig landgoed aan de zuidwestkant van Tilburg, commercieel opgezet rondom het thema 'natuurlijk wonen en gezond leven'. Het gaat om een combinatie van economie, natuur, educatie en recreatie en speelt in op behoeftes van stedelijke consumenten (vraagzijde) en agrarische ondernemers (aanbodzijde).

Een ander voorbeeld is te vinden in Zeeuws-Vlaanderen (project Waterdunen), waar overheden en private partijen een nieuw toeristisch-recreatief complex willen ontwikkelen, dat behalve overnachtingsmogelijkheden ook nieuwe natuur in de directe nabijheid oplevert met bijbehorende aanpassing van infrastructuur.

Het Ministerie van LNV heeft de ondernemers uitgenodigd om mee te denken over een gezamenlijke innovatieagenda en een innovatieprogramma met concrete acties met een uitstralingseffect voor de gehele sector, zoals dat ook gebeurt met de landbouw. Ook de ministeries van EZ en VROM, de ANWB, Staatsbosbeheer en Hans Mommaas (hoogleraar Vrijtijdskunde in Tilburg) zijn erbij betrokken. Het gaat LNV vooral om de totstandkoming van innovaties die positief bijdragen aan de kwaliteit van de omgeving of de toegankelijkheid van het platteland. Innovaties met zowel private als publieke meerwaarde dus.

De eerste twee constructieve bijeenkomsten hebben inmiddels plaatsgevonden. Daarin is gesproken over concrete ondersteuning door LNV van voorbeeldprojecten en over hulp bij de opzet van een Innovatie- en KennisProgramma. In het volgende bulletin meer over de vervolgspraken.

AGENDA VITAAAL PLATTELAND

PAPIEREN VERSIE BULLETIN AANVRAGEN of DIGITAAL ABONNEREN (GRATIS):
b.geertsma@minlnv.nl

BESTELLEN AGENDA VITAAAL PLATTELAND, SAMENVATTING of VERTALING in FRANS, DUIJS, ENGELS,
BESTELLEN MJP 2007-2013 (MJP2),
MJP2 ENGELSE VERTALING en
BOEKJE 'TOUR DE LA CAMPAGNE 2006':
lnfotiek@minlnv.nl

BULLETIN LEZEN OP INTERNET:

http://www9.minlnv.nl/servlet/page?_pageid=796&_dad=portal30&_schema=PORTAL30

CLUSTER AGENDA VITAAAL PLATTELAND

Alberthe Papma, beleidscoördinator
070-3784897; a.papma@minlnv.nl
Hans Reijke, communicatieadviseur
070-3784953; j.h.h.reijke@minlnv.nl
Paul Sinnige, meerjarenprogramma
070-3785787; th.p.sinnige@minlnv.nl
Dick H. van Kollum, speciale projecten

DIRECTIE REGIONALE ZAKEN

Rik Tuller, 06-48131495; r.h.tuller@minlnv.nl

DIRECTIE LANDBOUW

Jacintha Santen, 070-3785683;

j.m.santen@minlnv.nl

DIRECTIE NATUUR

Sander de Bruin, 070-3785403;

s.de.bruin@minlnv.nl

Samenstelling en eindredactie Hans Reijke

Foto's © Hans Reijke

Overnemen artikelen toegestaan met bronvermelding; overnemen foto's **niet** toegestaan.

Van der Zande SG op LNV

Prof. Dr. André van der Zande wordt de nieuwe SG van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Van der Zande was 5 jaar DG bij LNV en o.a. verantwoordelijk voor plattelandsbeleid, gebiedsgericht beleid, natuur en biodiversiteit, landschap en grote steden, ruimtelijke aangelegenheden, recreatie, mestbeleid en algemeen milieubeleid.

Uitslag ommetjesprijsvraag bekend: de eerste van 461 nieuwe ommetjes kan worden verwezenlijkt

Iedereen in Nederland heeft recht op een ommetje. Dat vindt de jury van de landelijke Ommetjesprijsvraag. Op 5 april overhandigde Dirk Sijmons, Rijksadviseur voor het landschap, in de kerk van het Noordhollandse Ransdorp de Ommetjesprijs aan de winnaars van de prijsvraag, Maaïke Breure en Geeke van Doornen. Zij bedachten een ommetje rond de poelpolder tussen Lisse en Sassenheim, dat volledig aan de criteria van de prijsvraag voldeed. Zij wonnen daarmee de hoofdprijs van 30.000 euro, beschikbaar gesteld door de Postcodeloterij. Met het prijzengeld kan het idee verder uitgewerkt worden, want het ommetje bestaat voorlopig alleen nog op papier. Er moet nog met de gemeente worden gesproken en met de boeren die de grond gebruiken. Ook zijn er letterlijk nog belemmeringen (hekken, prikkeldraad) die uit de weg moeten worden geruimd. Maar de winnaars zijn al door de gemeente uitgenodigd voor een gesprek.

De Ommetjesprijsvraag is ingesteld door Landschapsbeheer Nederland. Dat is een samenwerkingsverband van de 12 provinciale organisaties Landschapsbeheer, dat streeft naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch cultuurlandschap met een streekeigen karakter. Bedoeling van de prijsvraag was om mensen te inspireren kleine wandelingen (van ongeveer een uur, tussen de 3 en 7 km) 'dicht bij huis' te bedenken en te realiseren. De verkiezing van de winnaar ging getrapt: eerst werden per provincie de winnaars vastgesteld. Vervolgens werd de hoofdprijswinnaar gekozen.

Het winnende ommetje laat volgens de jury 'op schitterende wijze zien hoe je in een verstedelijkt gebied met vrij eenvoudige ingrepen een ommetje kunt realiseren'. De Poelpolder, de op één na eerste Zuidhollandse droogmakerij, is voor een groot deel nog net zo gaaf als vlak na de drooglegging in 1622, hoewel het noordelijkste deel bebouwd is. De jury was vooral enthousiast over het feit dat je zo vanuit de bebouwde omgeving de ringdijk opklimt om een rondje van 7 km te maken door een karakteristiek stukje Hollands landschap.

Het aantal ingezonden ommetjes bedroeg maar liefst 461. Dat laat onder meer wel zien dat er veel behoefte aan dergelijke voorzieningen is. Overheden die de kloof tussen burger en politiek willen overbruggen, doen er dan ook goed aan dit signaal op te pikken. De groene ommetjes buiten de dorpen en steden dreigen overigens wel tussen wal en schip te vallen. Gemeenten hebben er te vaak geen geld voor over omdat ze groen *in* hun stad of dorp belangrijker vinden en de provincies wijzen al snel naar de gemeente als het op financiering aankomt. En dat is jammer, want een ommetje dient een veel groter belang dan dat van de individuele wandelaar, omdat het iedereen in staat stelt om de directe omgeving van stad of dorp te beleven. Cultuurhistorische elementen krijgen hierbij een plek en kunnen beter behouden blijven. Veel ommetjes maken gebruik van oude paden (kerkepaden, jaagpaden, schoolpaden). Veel van dergelijke paden zijn door opschaling van het agrarisch gebruik verdwenen. In de komende periode wordt gelukkig weer duizend km zgn. boerenlandpad aangelegd. LNV heeft hiervoor subsidie beschikbaar; provincie en andere partijen kunnen die ophogen. (Zie ook avp-bulletin 23 pagina 2.)

Het is een druppel op een gloeiende plaat als we dat afzetten tegen de 75.000 km onverharde wegen en paden die in het kader van de ruilverkavelingen in de afgelopen driekwart eeuw zijn verdwenen. Maar elke meter meer onverhard pad voor een ommetje telt mee. Het is dan ook te hopen dat de overige 460 ommetjes die zijn ingediend er eveneens gaan komen. In een aantal gevallen wordt daar inmiddels werk van gemaakt. Zo is de provincie Limburg al druk bezig 15 voorstellen mede mogelijk te maken via bijdragen uit het 'Leefbaarheidsfonds Vitale Kernen en Buurten' en 'Platteland in Uitvoering'. HR

Voor meer informatie, ga naar: www.landschapsbeheer.nl

Minister Verburg won onlangs een wedstrijd melken van Barbara de Loor, ooit schaatster, tegenwoordig *tv-babe*. Kennelijk verloor je het melken niet. (Of heeft de minister geoefend sinds ze in de race was voor een ministerspost?) De wedstrijd vond plaats in het kader van de promotiecampagne van Campina voor een nieuwe melk. Veel gezonder: met maar liefst 20% meer onverzadigde vetzuren. Hebben we toch al die tijd aanzienlijk minder gezond spul gedronken dan we dachten.

Campina is een grote actie begonnen met gratis schoolmelk en 'beweeg'-kisten, die aan scholen worden uitgedeeld. Weg met obesitas. Ach, zat ik nog maar op school. Kreeg ik smaaklessen van topkok Pierre Wind, de Sugar-Lee Hooper onder de *kokologen*. Wind is een bevlogen kok, die via het lesprogramma Smaaklessen, scholieren leert proeven, ruiken, voelen, kijken en koken. Een mooi initiatief want vooral voor stadskinderen is er een wereld te ontdekken op voedselgebied. De Tweede Kamer staat achter Wind en heeft aangegeven verdere ontwikkeling van de Smaaklessen te willen ondersteunen. Wind is ook voorvechter van streekeigen en seizoensgebonden eten. Dus niet in december aardbeien uit Zuid-Afrika, die ten koste van een enorme CO₂-uitstoot hierheen zijn gevlogen. Dan maar liever chocovla als toetje. Of honingjeneverappel bekleed met trekdop in Flevosap, om één van Winds eigen* toetjes te n(o)emen.

Minister Verburg wil ondertussen de Nederlandse jeugd weer aan de melk en bruine boterhammen. Zij heeft voedselkwaliteit speerpunt van haar beleid gemaakt. In mijn jeugd aten we zelfs de oudbakken bruine boterhammen nog op, in gekookte melk met suiker: broodjespap. Ik weet niet meer of ik het echt lekker vond – het was natuurlijk ook een goede manier om geen voedsel weg te hoeven gooien. Verburg probeert in ieder geval iets te doen aan al die zakken brood die op school de prullenbak ingaan.

Dick H. van Kollum

* Eén van de vele streekgerechten uit het gratis boekje *Tour de la Campagne*. Bestellen: infotiek@minlnv.nl.

Nieuwkomers in het landelijk gebied

Het platteland in Nederland krijgt steeds meer nieuwkomers. De vraag is of de veranderende bevolking tot een andere inbreng in lokale organisaties en lokaal ruimtelijk beleid leidt. Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) verrichte hiervoor een verkenning en sprak met bewoners in de gemeenten Reeuwijk en Schouwen-Duiveland. Uit de gesprekken blijkt dat de definitie van een nieuwkomer subjectief is. Autochtonen zien iemand sneller als een nieuwkomer dan de anderen. Nieuwkomers vallen minder op als zij bijdragen aan de lokale gemeenschap en omgekeerd als deze hen weet te verwelkomen. Nieuwkomers in het buitengebied van Reeuwijk en Schouwen-Duiveland hebben vaak meer geld, zijn hoogopgeleid en werken elders. Op Schouwen-Duiveland blijkt een deel niet helemaal nieuw te zijn, maar terug te keren naar de geboortegrond. Nieuwkomers zijn actief in het lokale verenigingsleven, al zoeken zij soms andere clubs dan autochtonen.

...verbinding leggen met het buitengebied...

De wensen van nieuwkomers ten aanzien van het ruimtelijk beleid zijn anders: nieuwkomers willen vaker natuur en minder werkgelegenheid en woningen. Voor veel nieuwkomers betekent het wonen op het platteland het vinden van rust en ruimte, de vlucht uit de bijenkorf. De vraag is wat men verder zoekt. Dat kan van plaats tot plaats verschillen. Een deel is hoofdzakelijk op zoek naar een mooie woonomgeving, zoals aan de kust op Schouwen-Duiveland en bij de Reeuwijkse plassen. Een ander deel probeert ook op enige manier te integreren. De geïnterviewden zien deze groep wat vaker in het agrarische gebied van beide gemeenten. Natuur en landschap in een gemeente lijkt in toenemende mate een verbindend element te vormen tussen de bewoners. Voor nieuwkomers is het een belangrijk vestigingsmotief. Autochtonen kunnen voor hun bestaan afhankelijk zijn van het landschap door het gebruik van agrarische grond of doordat het bezoekers trekt die voorzieningen in stand houden. Gezien de gemeenschappelijke belangstelling voor natuur en landschap, zouden gemeentelijke overheden bewoners meer kunnen betrekken bij het toekomstige ruimtelijke beleid in het buitengebied.

Discussies over de leefbaarheid en leefomgeving in een gemeente zouden niet alleen de dorpskern moeten betreffen, maar ook een verbinding moeten leggen met het buitengebied. Verder kan het belang van het buitengebied worden benadrukt door regelmatig activiteiten te organiseren met de bewoners die veel groen onderhouden. Een voorbeeld is de prijsvraag die Landschapsbeheer Nederland onlangs organiseerde onder bewoners voor het bedenken van ommetjes in hun gemeente.

Gemeenten kunnen de bijdrage van nieuwkomers aan het lokale bestuur versterken door het instellen van dorpsraden en het houden van introductiedagen voor nieuwkomers. De interesse van nieuwkomers en autochtonen om bij te dragen aan het lokale landschapsbeheer is in eerste instantie vooral door eigenbelang ingegeven. De kunst is om die aandacht te verbreden.

Info: Greet Overbeek, Janneke Vader en Michelle van der Elst - LEI
Nieuwkomers in het landelijk gebied. Den Haag, LEI, mei 2007

Prachtig boek over Boeren en Natuur: 'Op het land'

Onlangs is het boek *Op het land, Boeren en Natuur* verschenen. Dit boek is geschreven door Ineke Noordhoff met foto's van Ellen Kok. In het boek vertellen boeren hoe ze de draai naar natuurgericht ondernemen maken en wat hen drijft. Ze nemen de lezer mee de wei in, op zoek naar akkerkruiden en gruttokuikens. Aan tafel bij een beker rauwe koemelk gaat de weidengang over de tong en 's avonds onder de schemerlamp geven de boeren hun subsidieadministratie bloot.

Na de Tweede Wereldoorlog werd Nederland verbouwd: het land werd rechtgemaakt, afgewaterd en bemest om zoveel mogelijk voedsel te kunnen verbouwen. Nooit meer honger, was de drijfveer. Inmiddels is vetzucht volksvijand nummer een. Aan nog een hectare bieten hebben we weinig behoefte. We willen groene wandelpaden om de overvloedige kilo's eraf te rennen, water om aan te wonen, koeien om naar te kijken.

De auteur signaleert dat landbouw en natuur in ons land in een onproductieve houding tegenover elkaar zijn blijven staan. Daardoor is het net alsof Nederland alleen maar bestaat uit industriële landbouwgebieden en natuurreservaten. 'We zouden haast vergeten dat we vooral leven in het grote schemergebied ertussen dat we landschap noemen. Gelukkig kent het werkelijke leven meer dynamiek dan de realiteit waarover in de vergaderzalen wordt gedelibereerd.' Uitgever Brugman, noemde bij de presentatie van het boek het verschil tussen stad en platteland of stedelingen en plattelanders op dit moment misschien wel groter dan de kloof tussen autochtonen en allochtonen.

Het boek is te koop bij de boekhandel voor € 24,90. ISBN 90 450 12774.

Geknotte wilgen; boeren gebruikten eeuwenlang het hout voor eigen gerief.

Rural review van het Nederlandse platteland(sbeleid)

Anouk van Gils, directie Platteland

Momenteel voert de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) een *rural review* uit van het Nederlandse platteland(sbeleid). De OESO (1960) is een intergouvernementele organisatie met als doel economische samenwerking en ontwikkeling stimuleren en daarmee blijvende vrede, veiligheid en welzijn in de wereld te verwerven. Om deze doelstellingen te kunnen verwezenlijken heeft de OESO in de loop der jaren haar activiteiten uitgebreid tot vrijwel alle beleidsvelden op economisch, sociaal en institutioneel terrein. Het Nederlandse lidmaatschap is van belang aangezien de OESO door dialoog en onderhandelingen bijdraagt aan totstandkoming van intergouvernementele gedrags- en rechtsregels die de internationale rechtsorde versterken. De kracht van de organisatie ligt in de onafhankelijkheid en deskundigheid van het uitvoerend secretariaat als denktank en bron van (statistische) informatie.

Lidstaten komen in tal van OESO-werkgroepen en comités bijeen, op politiek of ambtelijk niveau. Hier worden thema's of sectoren van overheidsbeleid van de lidstaten behandeld. Het uitvoerend secretariaat voert daarnaast zogeheten '*reviews*' uit in lidstaten (doorlichten van beleidsvelden) en maakt daarbij gebruik van internationale experts en deskundigen (*peer reviewers*) uit andere lidstaten.

Sinds enige tijd voert de OESO ook *reviews* uit voor plattelandsbeleid. In deze *zgn. rural policy reviews* gaat de OESO in op trends en beleid die het platteland beïnvloeden. Tevens gaat ze in op de bestuurlijke aspecten en doet ze aanbevelingen voor beleid. In 2006 zijn er *rural policy reviews* voor Duitsland en Mexico afgerond. Dit jaar zijn Nederland, Spanje, Finland en het Verenigd Koninkrijk aan de beurt.

Waarom een Rural Policy Review in Nederland?

Nederland wil met deze *review* het oordeel verkrijgen van een gezaghebbende externe organisatie over de specifieke situatie waarin het Nederlandse platteland en het landschap zich onder stedelijke druk bevinden, met bijbehorende uitdagingen voor bestuur en beleid. Het resultaat zal daarmee een waardering zijn van het huidige plattelandsbeleid zoals neergelegd in de Agenda voor een Vitaal Platteland, de Nota's Ruimte en Kiezen voor Landbouw en de uitvoering hiervan. De *review* kan worden benut om specifieke uitdagingen van het Nederlandse platteland (waaronder landschapskwaliteit onder stedelijke druk) maatschappelijk en politiek te agenderen en de specifieke Nederlandse beleidsopgaven te relateren aan die in andere Europese regio's. Daarnaast zal de *review* mogelijk leiden tot bruikbare aanbevelingen in het licht van de GLB-*health-check* en voor nadere invulling van de rol van het Rijk of andere overheden en voor de manier waarop Nederland de uitdagingen voor de komende jaren het beste kan aanpakken.

Stand van zaken

Nederland heeft als ondersteuning van het review-team een achtergrondrapport opgesteld met feitelijke informatie over de situatie op het platteland en over het beleid dat Nederland voert. Een OESO-delegatie en een '*peer reviewer*' uit het Verenigd Koninkrijk hebben begin deze maand tijdens een succesvol bezoek aan Nederland gesproken met wetenschappers, ambtelijke vertegenwoordigers van de verschillende overheden en gebiedsactoren over het brede scala aan plattelandsonderwerpen. Een tweede missie, waarvoor naast *stakeholders* uit het veld ook bestuurders zullen worden uitgenodigd, staat nog vóór het zomerreces gepland. De delegatie wil dan meer specifiek inzicht krijgen in de toekomstige winstgevendheid van verschillende landbouwsectoren op het platteland, de mogelijkheden voor combinatie van functies in plattelandsgebieden (productie, consumptie en behoud en ontwikkeling), de grondmarkt en waterbeheer. Publicatie door de OESO van alle bevindingen vindt naar verwachting plaats in het eerste kwartaal van 2008.

Vragen voor de Ruimtelijke Agenda zijn bekend

De Volkskrant organiseert een landelijk debat over ruimtelijke ordening in Nederland onder de titel 'Red het Hollandse landschap'. Eindresultaat zal een Ruimtelijke Agenda zijn, een lijst met praktische oplossingen voor de voornaamste ruimtelijke vraagstukken in Nederland. Nadat lezers allereerst honderden punten van zorg en aandacht hadden aangedragen, waarop lezers vervolgens konden reageren, selecteerde een Panel van Wijzen zeven vraagstukken, die verder worden uitgewerkt. Lezers kunnen reageren op de website www.ruimtelijkeagenda.nl.

De krant en de site doen verslag van de reacties van de lezers. Over elk van de 7 thema's wordt een debat gevoerd. In 7 universiteitssteden worden de voorstellen nog eens kritisch besproken. Hierna komt het Panel van Wijzen opnieuw bijeen om de meest aansprekende voorstellen te selecteren. Ze worden op een ranglijst gezet: de Ruimtelijke Agenda.

De vraagstukken gaan over: schoonheid en beleving, vergrijzing en welvaart, het water komt, mobiliteit en milieu, bestuur en daadkracht, steden voor iedereen en de woningmarkt beweegt niet. Het eerste vraagstuk, schoonheid en beleving is als volgt geformuleerd: *Veel Nederlanders vinden dat hun land steeds lelijker wordt. Het buitengebied verrommelt. Het traditionele Hollandse landschap verdwijnt ten koste van bedrijventerreinen, geluidsschermen en billboards. Ook de stad hangt vol met gevelreclames. Hoe zorgen we ervoor dat schoonheid en beleving zwaarder wegen in de ruimtelijke ordening?*

De *review* biedt Nederland de kans om het plattelandsbeleid te toetsen aan de huidige en toekomstige uitdagingen voor de plattelandsgebieden. Er wordt aandacht besteed aan het beter benutten van aanwezige potenties en mogelijke effecten van toekomstige ontwikkelingen (bijv. wat betreft migratie, veroudering, klimaatverandering, stad-landrelaties, landschap en de wateropgave). Ook de nieuwe verdeling van verantwoordelijkheden in beleid en uitvoering over de verschillende overheidslagen en de invulling van de nieuwe rol van het Rijk en andere partners wordt onderzocht. De *rural review* zal bovendien bouwsteen zijn voor een geactualiseerd visiedeel van de Agenda Vitaal Platteland.

Investeren in landschap is zinvol: het levert geluk en euro's op

Investeren in landschap is zinvol. Dat blijkt uit het onderzoeksrapport 'Investeren in het Nederlandse landschap' dat onlangs werd aangeboden aan minister Gerda Verburg van LNV. Een voorbeeld: door houtwallen worden dierenplagen op natuurlijke wijze bestreden. Dat betekent tegelijkertijd dat er minder geld hoeft te worden uitgegeven aan bestrijdingsmiddelen. Het rapport bevat een kwalitatief en een kwantitatief deel waarin dergelijke onderzoeksresultaten helder staan beschreven. Nog een voorbeeld van zo'n kosten-baten afweging: bomen langs wegen vangen stof, waardoor astmapatiënten minder last hebben van hun luchtwegen. Als gevolg hiervan zal deze patiëntengroep minder gebruik maken van de gezondheidszorg. Ook dit is een resultaat van de kwantitatieve doorrekening van de Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA), die bureau Witteveen en Bos presenteren in het rapport. De ondertitel van het rapport luidt dan ook: 'opbrengst: geluk en euro's'.

Kosten en baten tegen elkaar afgezet, levert een positief saldo op van 17,8 miljard euro. Bovendien blijkt uit het kwalitatieve deel dat investeren in landschap ook positieve effecten heeft op onder meer het woongenot, recreatiemogelijkheden en vererving van cultuurhistorie. Verder zal de investering leiden tot een afname in het gebruik van bestrijdingsmiddelen, minder oevererosie en energiebesparing. Het kwalitatieve deel is samengesteld door LNV, met bijdragen van het Milieu- en Natuurplanbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Ruimtelijk Planbureau en met advies van Dirk Sijmons, Rijksadviseur van het landschap.

In de praktijk is men terughoudend wanneer het gaat om investeringen in ons landschap. Netwerken zijn daarom essentieel, van daaruit kunnen individuele personen en bedrijven immers gezamenlijk actie ondernemen. Minister Verburg wil op dit gebied de samenwerking tussen private en politieke partijen bevorderen. Binnenkort zal zij gaan praten met onder andere de ANWB, natuur- en milieuorganisaties, en mensen uit de bouwwereld, zodat er een gezamenlijke opzet kan worden gemaakt om op een gedegen manier plannen voor een mooier landschap aan te pakken.

Stavaza goedkeuring POP2

Eind december 2006 is het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 (POP2) voor goedkeuring ingediend bij de Europese Commissie. Hiermee begon de periode van een half jaar die de Commissie heeft om het programma te beoordelen en goed te keuren. De eerste beoordeling van de Commissie leidde tot vragen van de Commissie aan Nederland, die op 10 april zijn beantwoord. Het overgrote deel hiervan was vrij technisch van aard. Er werd verzocht om meer uitleg en toelichting op vragen hadden betrekking op het voldoen aan Europese regels. Afrondend ambtelijk overleg op directieureniveau over POP2 en de gegeven antwoorden volgt 8 mei. Op basis van de gegeven antwoorden wordt gewerkt aan een herziene versie van het programmadoocument plus bijlagen. Deze versie wordt ingediend als duidelijk is dat de Europese Commissie tevreden is met de gegeven antwoorden. Streven is deze versie uiterlijk medio mei in te dienen, zodat het POP2 in de vergadering van het Plattelandscomité van 20 juni kan worden goedgekeurd.

Heeft het feit dat het POP2 nog niet is goedgekeurd terwijl de programmaperiode al wel is begonnen gevolgen voor Nederland? Ja, maar geen onoverkomelijke. Zolang het POP2 niet is goedgekeurd, moet bij het aangaan van subsidieverplichtingen aan de aanvrager gemeld worden dat de verplichting pas definitief is na goedkeuring van het POP2. Want als onverhoopt het POP2 van de Commissie moet worden gewijzigd, moeten ook de al aangegane verplichtingen daarop worden aangepast. Betalingen zullen hoe dan ook pas plaatsvinden na goedkeuring van het POP2. In totaal verwacht de Europese Commissie 96 programma's te ontvangen. Enkele landen (Duitsland, Italië, Spanje, VK) dienen aparte programma's in voor de verschillende regio's/deelstaten. Op 20 maart waren 40 programma's binnen. Het Nederlandse POP2 zit bij de eerste groep ingediende programma's; goedkeuring van de eerste programma's zal op zijn vroegst eind mei dit jaar zijn.

Groene zorg, wiens zorg? – door Nico Bosma

Het aantal zorgboerderijen bedraagt inmiddels ruim 700. Bijna 10.000 mensen vertoeven jaarlijks korter of langer op een zorgboerderij en 5 à 10.000 zorgvragers werken in het groen bij organisaties als SBB, Natuurmonumenten of gemeentelijke groendiensten. Er is toenemende aandacht voor helende tuinen bij zorginstellingen, tuintherapieën en groen rond ziekenhuizen. Er zijn pilots rond zorglandgoederen gestart. Gezondheid is een belangrijk motief voor recreanten om de 'natuur' in te trekken en mensen die in een groene omgeving wonen hebben aanwijsbaar minder gezondheidsklachten. Toch worden de potenties - zowel op het vlak van preventieve als curatieve zorg - die het verblijf, het bewegen en het werken in het groen bieden nog onvoldoende onderkend en benut.

Voorschrijfgedrag

Recent onderzoek (Verheijen - NIVEL) naar het voorschrijfgedrag van huisartsen toont aan, dat huisartsen weliswaar soms een leefstijladvies aan de patiënt meegeven, maar van meer specifieke verwijzingen naar 'natuur', een boswandeling, andere activiteiten in een groene omgeving of zelfs een zorgboerderij, is echter nog geen sprake. Volgens de onderzoeker kan het nuttig zijn om de toegevoegde waarde van natuur bij bewegen meer onder de aandacht van huisartsen te brengen.

Groen maakt gezond?

In deel 1 van het advies Natuur en gezondheid (Gezondheidsraad i.s.m. RMNO) worden diverse onderzoeken over de relatie groen en gezondheid tegen het licht gehouden. In een veel geciteerd ziekenhuisdossier-onderzoek (Ulrich) komt naar voren dat alleen al het uitzicht vanuit het ziekenhuisbed op natuur lichamelijk herstel na een operatie bespoedigt. De Gezondheidsraad plaatst hier echter wel methodologische kanttekeningen bij. In een ander onderzoek (NIVEL, WUR), is grootschalig onderzoek gedaan naar de relatie tussen de hoeveelheid groen in de buurt en de gezondheid. In groene buurten is het aantal gezondheidsklachten aantoonbaar minder, ook na correctie voor sociaal-economische factoren. De Gezondheidsraad noemt het onderzoek veelbelovend, maar wil er toch voorzichtig mee omspringen.

De resultaten van recent onderzoek ('De Gezonde Wijk', zie ook NRC van 27/01) lijken hiermee in tegenspraak: meer groen leidt niet tot meer bewegen en (dus?) ook niet tot meer gezondheid. Hoe stadelijker de buurt, hoe meer er bewogen wordt en hoe lager de BMI ('body mass index'). De nabijheid van voorzieningen (en gebrek aan parkeerplaatsen) speelt daarbij een belangrijke rol. De inrichting van de buurt heeft waarschijnlijk wel invloed op de hoeveelheid beweging en de gezondheid van de bevolking, maar wellicht minder éénduidig dan gedacht. Zowel omgevingsfactoren als persoonsfactoren spelen een rol. Het kleiner aantal gezondheidsklachten is niet alleen het resultaat van de aanwezigheid van groen. Ook andere factoren (ontbreken van parkeerplaatsen, luchtkwaliteit, leefstijl) kunnen een rol spelen. Dat geldt ook voor de aard van het groen: gebruiksgroen heeft wellicht een positievere invloed dan kijkgroen.

Sociale context

Bewegen vindt vaak plaats in een sociale context. Onderzoek naar restrictiepatronen in de openluchtrecreatie (De Vries en Goossen - Alterra) laat zien dat persoonsgebonden factoren als beschikbare tijd, geld, informatie, conditie en gezelschap een belangrijke rol spelen bij de vraag of wel/niet wordt deelgenomen aan openluchtrecreatie. Ruimte of het beschikbare groen is lang niet altijd de meest restrictieve factor. M.n. (het gebrek aan) gezelschap is een onderschatte factor bij de keuze voor openluchtrecreatie, vooral bij ouderen (De Vries WUR).

Zorgboerderijen

Momenteel is meerjarig onderzoek gaande naar de effecten van zorgboerderijen. De eerste resultaten van de dagopvang van zorgvragers op zorgboerderijen lijken positief. Het gaat om mensen met een psychiatrische/verslavingsachtergrond. Daarnaast vindt soortgelijk onder-

Stichting Weidegang; minister LNV geeft startsein

Hoewel zowel het aantal boeren als het aantal koeien de afgelopen decennia fors is afgenomen, zijn ze nog steeds bepalend voor het beeld van het Nederlandse landschap. Maar dat wordt wel steeds meer een ideaalbeeld. Het landschap wordt echt van jaar tot jaar koeien boerlozer. De cijfers bevestigen dit. In Limburg bijvoorbeeld is het aantal koeien in de afgelopen 20 jaar maar liefst met de helft afgenomen. Elders in Nederland: m.m. hetzelfde beeld.

Daar komt nog bij dat steeds meer veehouders hun koeien het hele jaar door op stal houden. In 2005 kwam in Nederland gemiddeld 15% van de melkkoeien niet meer buiten. In sommige provincies, zoals in Limburg, ligt dat percentage veel hoger: dicht bij het dubbele! Onderzoek, waarvoor onder meer de boeren zelf ondervraagd zijn, wijst erop dat over een jaar of 10 maar liefst 57% van alle koeien nooit meer de groene wei te zien krijgt. De koeien binnen houden is efficiënter. Dat is niet goed voor het welzijn van de koeien (vinden de dierenbeschermers), maar ook niet voor de 'belevingswaarde' van het platteland (vindt de toeristensector), en op termijn evenmin voor het imago van de melkveehouderij.

Eind april is de stichting Weidegang opgericht, die gaat proberen om de 'leegloop' van de weilanden af te remmen of liever nog, helemaal te stoppen. Daartoe start een voorlichtingscampagne over voordelen en economische haalbaarheid van de weidegang en komt er een bonusregeling. Voorlopig is dat vijf cent per honderd kilo melk als de koeien de hele zomer in de wei lopen.

Minister Gerda Verburg van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gaf het startsein voor de oprichting van de stichting. De initiatiefnemers zijn het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel, Friesland Foods en de Vereniging Natuurmonumenten. LNV is één van de ondersteuners van het initiatief.

zoek plaats naar de effecten van de opvang van (dementerende) ouderen. Ook voor zorgboerderijen geldt dat de effecten waarschijnlijk kunnen worden toegeschreven aan sociale en omgevingsfactoren: kleinschalige werkverbanden, omgang met dieren, verblijf in de natuur.

Zorglandgoederen

In een zorglandgoed wordt de zorg in het groen gecombineerd met de zorg voor het groen, in een voor zorgvragers en burgers toegankelijk landgoed. De ervaringen met zorgboerderijen worden mede gebruikt bij de inrichting van zorglandgoederen. De Dienst Landelijk Gebied (DLG) is bezig met een drietal pilots waarbij DLG makelt tussen grondeigenaren, overheden en zorginstellingen bij de oprichting van zorglandgoederen: één in de Amstelscheg bij Amsterdam, één in Haaglanden bij Den Haag en één in het Stegerveld, in het oosten des lands.

Werken in het groen

Over het effect van werken in het groen is nog weinig bekend. Er werken jaarlijks enkele duizenden mensen met een zorgvraag bij bos-, natuur- en landschapsbeheerorganisaties en minimaal 3000 bij gemeenten. Het gaat vooral om (ex)verslaafden, verstandelijk gehandicapten en psychiatrische patiënten. De verwachting is dat de inzet van mensen met een zorgvraag in het groenbeheer toeneemt. Staatsbosbeheer start binnenkort samen met Achmea enkele pilots rond preventieve zorg.

Zorgregio's

Inmiddels wordt ook een schaa sprong gemaakt van individueel en incidenteel zorgaanbod naar gemeenten en regio's die zich op zorg storten. Nieuweschans heet straks wellicht Nieuweschans Bad, Parkstad Limburg wil zich tooien met zorgproducten (zorghotels, thermische baden enz.)

Potenties

De heilzame werking die men aan natuur en groen toeschrijft, houdt mogelijk ook verband met de positieve connotatie van deze begrippen in onze cultuur. Het adjectief natuurlijk staat voor goed; groen voor natuur- en milieuvriendelijk. Afgezien of dit altijd terecht is, biedt het openingen voor de ontwikkeling van zorgproducten, aanvullend op het reguliere aanbod.

Het aantal cliënten op zorgboerderijen zou volgens Hassink (PRI, ongepubl.) uit kunnen groeien tot 25 à 30.000. Als het werken in het groenbeheer professioneler wordt aangepakt is ook daar forse groei mogelijk. Daarbij speelt mee dat 'groene zorg' relatief goedkoop is. De ketenontwikkeling op het terrein van groene zorg staat in de kinderschoenen, maar kan er toe leiden dat hele plattelandsregio's zich hier op storten. Zeker als de beginnende belangstelling van grote verzekeraars als Achmea voor groene zorg doorzet en de sector landelijk aanbod kan creëren.

Ambities

Mocht ooit de ambitie geformuleerd worden om het Bruto Nationaal Geluk te verhogen (SCP, 2007), dan zouden sociale activiteiten en het werken in het groen daaraan een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Immers: in de 'Big Seven' van geluksfactoren (Layard) nemen sociale contacten, het hebben van werk en ervaren van gezondheid een belangrijke positie in. Juist dat zijn de sterke kanten van werken in het groen, werken als 'hulpboer' en samen re-creëren in het groen. Verder onderzoek naar de effectiviteit en de economische potenties van groenzorg is nodig en ook het inzicht in de onderliggende mechanismen die het effect veroorzaken is nog niet volmaakt. Toch kan al wel gesproken worden van een waardevolle aanvulling op het reguliere aanbod aan zorg.

De bekendheid met 'groene zorg' binnen de reguliere zorg, bij huisartsen en in ziekenhuizen, laat eveneens te wensen over. Hetzelfde geldt voor de uitvoerders van de WMO, AWBZ en de zorgverzekeraars. Naast onderzoek en voorlichting is het echter nu vooral van belang dat VWS en LNV samen de zorg voor de groene zorg op zich nemen en gezamenlijke ambities op dit terrein formuleren, met als doel dat groen, bewegen en werken in het groen een volwaardige plek innemen in de zorg.

Landschap leeft

Op 10 mei 2007 opent in Kasteel Groeneveld de tentoonstelling LANDSCHAP LEEFT. Deze tentoonstelling laat de verhouding tussen de mens en de natuur en de landschappen die daardoor ontstaan zien. Het idee van de tentoonstelling is gebaseerd op een essay van hoogleraar Matthijs Schouten dat hij speciaal voor Kasteel Groeneveld schreef. Schouten onderscheidt vier verschillende landschappen: *De wildernis*, waar de natuur vrij spel heeft. Het *arcadische landschap* dat het eeuwenoude samenspel tussen mens en natuur toont zoals de akkers en de weilanden met heggetjes. In het *rationele landschap* domineert de mens en is de natuur naar zijn hand gezet; zie de polders, vliegvelden, snelwegen en stadsuitbreidingen.

Tot besluit is er het *veranderend landschap*, dat zich door natuurlijke processen en functionele behoeften van de mens snel aanpast in de tijd. Het landschap heeft nog niet zijn nieuwe functie of er is al weer een nieuwe bestemming.

Een bijzonder filmpanorama, drie elementen met kunstwerken, voorwerpen en foto's, een landschapsgame en een actualiteitenwand laten de bezoeker de verschillende landschappen ervaren. LANDSCHAP LEEFT laat ook recente ontwikkelingen in het Nederlandse landschap zien. Het eerste actuele onderwerp is de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het mobiele informatiecentrum van de Hollandse Waterlinie zal in de openingsweek op landgoed Groeneveld staan. De tentoonstelling LANDSCHAP LEEFT zal een aantal jaren te zien zijn. De actualiteitenwand wordt eens per half jaar aangepast.

Kasteel Groeneveld is geopend van dinsdag tot en met zondag van 11.00 tot 17.00 uur. Info: 035-5420446 of kijk op www.kasteelgroeneveld.nl.

Kasteelvijver Groeneveld

Nieuw eiland voor de kust?

Noord-Holland krijgt er mogelijk een tijdelijk eiland bij. Een klein opgespoten eiland voor één seizoen, vlak voor de kust, dat vooral gebruikt kan worden voor recreatie. Het idee van studente Claire van Oeveren werd gelanceerd door vertrekkend gedeputeerde Patrick Poelmann tijdens zijn afscheidsreceptie.

Met het overhandigen van een zelfgeschreven boekje draagt Poelmann het plan over aan zijn 'opvolger', gedeputeerde Rinske Kruisinga, die de komende 4 jaar waterbeleid in haar portefeuille heeft. Poelmann maakte het boekje om ook andere waterbestuurders enthousiast te maken voor het plan.

Het tijdelijke, opgespoten eiland zou een diameter krijgen van ca. 500 m. De top zou ongeveer 1,5 m. boven het gemiddelde hoogwaterniveau uitsteken. Het zou op een afstand van 100 meter voor de kust moeten liggen en wadend te bereiken moeten zijn. Er zou tot het eind van het zomerseizoen een strandpaviljoen op kunnen verrijzen, of een loopbrug. Daarna zal het eiland wegspoelen naar de kust en daar bijdragen aan de bescherming ervan.

Het idee is overigens niet uniek: er liggen meer plannen op de tekentafels voor het opspuiten van eilanden. Het verschil is dat dit project kleiner van opzet is en daarmee niet heel veel afwijkt van het huidige beleid voor zandsuppleties. Rijkswaterstaat brengt jaarlijks ongeveer 12 miljoen kuub zand aan op de stranden en de vooroevers, voor het behoud van de huidige kustlijn. Voor het eiland is ongeveer 1,5 miljoen kuub nodig. 'Een van de aantrekkelijke kanten van dit plan is dat het snel kan worden gerealiseerd', stelt Poelmann. 'En dat uitvoering ervan bijdraagt aan ontwikkeling van kennis en ervaring bij het kustbeheer. Het past in het kustbeleid en in het innovatiebeleid van het kabinet. Ik hoop dat staatssecretaris Tineke Huizinga ermee aan de slag wil.'

Ambtenaar struikelt over burgerinitiatief

Goede initiatieven van burgers stranden nog te vaak door slecht luisterende ambtenaren en bureau-

cratische rompslomp. Dat blijkt uit onderzoek van InAxis, de commissie voor innovatie van het openbaar bestuur. Om ambtenaren te helpen, publiceerde de commissie eind april het boek: 'Help! Een burgerinitiatief'. De commissie heeft het eerste exemplaar van het boek aan een burger overhandigd. In het boek staat hoe je burgers de ruimte kunt geven. Ook geeft de publicatie praktijkvoorbeelden en tips.

Volgens de commissie gaat het er niet om dat de ambtenaar niet zou willen, maar weet hij niet goed hoe met een actieve burger om te gaan. Zo is goed luisteren een probleem, aldus het onderzoek. Ambtenaren nemen maar al te graag het initiatief van de burger over. Daarnaast vinden ambtenaren het lastig als de initiatieven niet aansluiten bij bestaande gemeentelijke plannen. InAxis wil ervoor zorgen dat ambtenaren weten hoe ze wél met burgerinitiatieven moeten omgaan.

Zie verder www.inaxis.nl

DORP! Tussen stad en land

Van 13 april 2007 tot 24 februari 2008 is in Kasteel Groeneveld de tentoonstelling DORP te zien. Dorp is ook het thema in 2007 van Kasteel Groeneveld. De opening van de tentoonstelling is tegelijk het startsein voor een reeks van activiteiten die met dit thema samenhangen.

Een dorp is meer dan een verzameling huizen. Het is bovendien een wereldwijd verschijnsel. Daarbij roept het woord 'dorp' bij iedereen een ander gevoel of beeld op: van prettig samenleven, rust en ruimte of juist van bekrompenheid en in de gaten gehouden worden. Het kan ook het beeld oproepen van een oud boerendorp met een kerk en een café, onaangetast door de tijd.

Of een dorp dat door de nieuwbouwhuizen zijn karakter heeft verloren of waar de voorzieningen langzaam verdwijnen. Of juist een dorp dat door initiatieven van dorpsbewoners nieuw leven wordt ingeblazen. Het dorp is ook een metafoor voor een vorm van samenleven, die zorgt dat mensen ergens verankerd zijn en zich thuis voelen. De tentoonstelling *DORP! Tussen*

stad en land, laat aan de hand van foto's, maquettes en cijfers al deze aspecten zien. Daarnaast zijn er kindertekeningen te zien en is er een blokkenhoek waar kinderen en volwassenen hun eigen dorp kunnen bouwen.

Kasteel Groeneveld is geopend van dinsdag tot en met zondag van 11.00 tot 17.00 uur. Voor meer informatie: 035-5420446 of www.kasteelgroeneveld.nl.

Algemeen Overleg in de Tweede Kamer over ILG en DLG

Op 24 april vond in de Tweede Kamer Algemeen Overleg plaats over het ILG (Investeringsbudget Landelijk Gebied) en DLG (Dienst Landelijk Gebied); het overleg is rustig verlopen. Er waren relatief weinig vragen en ze gingen vooral over het advies dat de Commissie van Wijzen over DLG heeft uitgebracht en over de grondprijzen. Over het ILG werden geen vragen gesteld. De aanwezige kamerleden waren Schreijer-Pierik (vz), Koopmans (CDA), Snijder-Hazelhoff (VVD), Jacobi (PvdA), Polderman (SP) en Cramer (CU).

De heer Koopmans stond tamelijk alleen in zijn verzoek om DLG in 12 (+1) stukken op te delen over de provincies. Hij werd niet gesteund door de andere leden van de Tweede Kamer. De minister heeft de argumenten voor één ongedeelde DLG uiteengezet. De kamer zal hierover nader debatteren als het kabinetsstandpunt - voor de zomer - is toegezonden aan de Tweede Kamer.

De grondprijzen kwamen aan de orde naar aanleiding van berichten in het blad de Boerderij over mogelijke prijsopdrijving door DLG. De minister heeft uitgelegd dat van prijsopdrijving geen sprake is. De minister heeft twee toezeggingen gedaan aan de Kamer. Ten eerste zal ze binnen een week reageren op een artikel in de Boerderij over de aankoop van grond in Drenthe boven de agrarische verkeerswaarde. Daarnaast zal ze nagaan of de situatie met grondeigendom (*labelling* gronden) een probleem is en dit zonnodig op de agenda voor overleg met de provincies zetten.